

Zoran R. JOVOVIĆ*, jovoviczoran70@gmail.com

PLIŠANA REVOLUCIJA I PLIŠANI RAZVOD: OD ČEHOSLOVAČKE DO ČEŠKE I SLOVAČKE

ABSTRACT: *Democratic transition means the transition, that is, the transition period from undemocratic to democratic regime. In this complex process, which is characteristic of the societies of Central and Eastern Europe, including Czechoslovakia, or, after the official separation in 1993, the Czech Republic and Slovakia should achieve, in addition to democratic transition, economic and social transition, as well as the transition „head“. In the article, we focus on researching all the elements above mentioned, or to be more specific, we focus on the analysis of the wave of democratization, and then on research, firstly of the characteristics of internal actors in the frozen post-totalitarian regime, and the characteristics of the regime that had existed before the transition in Czechoslovakia and then, secondly, on the study of the “gentle revolution,” Charter 77 and the Civic Forum, which took power. What is essential, in addition to what is stated in the article, the electoral process is also studied, that is, the first, fair and free elections in Czechoslovakia and, finally, a gentle divorce or a plushy divorce. The method of content analysis and the comparative method are used in the research of this political phenomenon - a gentle revolution and a gentle split: From Czechoslovakia to the Czech Republic and Slovakia.*

KEYWORDS: *Transition, democratization, frozen post-totalitarian regime, Charter 77, Civic Forum, Czechoslovakia.*

Umjesto uvoda: Fenomen demokratske tranzicije

Demokratska tranzicija, značajan sociološko-politikološki koncept današnjice, ne znači ništa drugo nego prelaz iz nedemokratskog – autoritarnog, totalitarnog, posttotalitarnog i sultanističkog režima i sistema u demokratski

* Autor je doktor sociologije politike. The author is a doctor of political sociology.

politički režim i sistem. Demokratska tranzicija počinje kada pojedinci, koji pripadaju strukturi nedemokratskog režima i sistema, otpočinju da modifikuju pravila političkog ponašanja i da djeluju u pravcu razvoja diferenciranih prava, pa i sloboda u političkom i cjelokupnom socijalnom sistemu. Slabljenjem nedemokratskog režima i nedemokratskog sistema, otpočinje se sa demokratskom tranzicijom, a njome se želi postići razvoj političkog, pluralističkog života. Prema Z. Vidojeviću¹, tranzicija može imati dva smjera – naprijed: od nedemokratskog režima i sistema prema demokratskom režimu i sistemu i nazad: od demokratskog političkog režima i sistema do nedemokratskog političkog režima i sistema.² U kompleksnom procesu demokratske tranzicije uspijeva se sa formiranjem novih političkih, ali i socijalnih odnosa. Oni postaju nužni uslovi u funkcionisanju novog političkog i socijalnog sistema.³

Rad se u metodološkom pogledu temelji na sociološko-politikološkim detaljnim analizama i istraživanjima eminentnih autora iz sfere sociologije politike, demokratije i „tranzitologije“. Naučni problem ovog rada ogleda se u istraživanju i analizi mnogih osobenosti nedemokratskog režima, plišane revolucije i plišanog razvoda u Čehoslovačkoj. Ovaj članak ima za cilj da analizira i razjasni proces demokratskih promjena u Čehoslovačkoj, kao i proces ekonomskih reformi i konsolidacije ustavne demokratije u Čehoslovačkoj, odnosno u Češkoj i Slovačkoj.

Proces demokratizacije

Demokratizacija, koja može biti različitog sadržaja i intenziteta, u korelaciji je sa načelom građanstva. Šta podrazumijeva načelo građanstva? Ono podrazumijeva diferencirana, zagarantovana prava, koja pojedinac – građanin ima u društvu – da bude u ravnopravnom položaju sa ostalim pojedincima–građanima u društvu, da bude apsolutno slobodan, da participira u procesu donošenja grupnih odluka i da oni koji vladaju uvažavaju sva ova prava i budu pristupačni svim pojedincima–građanima u širem društvenom sistemu. U ovoj korelaciji ispoljava se esencija jednog demokratskog društva. Poštovanje ovih prava od strane i jednih (građana) i drugih (vlasti) neophodan je uslov za održavanje stabilnosti cijelog društva.⁴ Pojedinac–građanin,

¹ Z. Vidojević, *Tranzicija, restauracija i neototalitarizam*, Institut društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja, Beograd, 1997.

² Z. Vidojević, *Tranzicija, restauracija i neototalitarizam*, Institut društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja, Beograd, 1997.

³ Z. R. Jovović, *Democratic Transition and Consolidation in Spain, Portugal and Greece*, in: *Bulgarian Historical Review*, No. 1–2025, Institute for Historical Studies, Bulgaria, 2025, pp. 116–144.

⁴ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

koji je samouvjeren, koji potpuno vjeruje u svoju kompetentnost, demokratski je pojedinac–građanin. Participira u politici, kao i svi ostali, aktivan je, zadovoljan je i vjeran je pojedinac–građanin. S druge strane, politički sistemi, kojima se teži procesom demokratizacije moraju biti efikasni, pa i legitimni da bi mogli opstati. Takođe, opstaće ako ih pojedinci–građani u potpunosti kao takve prihvate.⁵

Prvi signal ka demokratiji imali smo na Zapadu u sedamnaestom vijeku. Ideje koje su se odnosile na demokratiju, a potom i veliki društveno-politički pokreti, bili su bitna, „mada ne i središnja karakteristika Engleske revolucije. Osnovni propisi Konektikata, koje su 14. januara 1638. godine usvojili građani Hartforda i susjednih gradova, predstavljaju 'prvi pisani ustav moderne demokratije'. Međutim, te promene iza kojih je stajala puritanska populacija, ni u Engleskoj, ni u Americi nisu za sobom ostavile demokratske institucije... Godine 1750. u Zapadnom svetu nisu postojale demokratske institucije na nacionalnom nivou. Godine 1990. takve institucije su postojale u mnogim zemljama. Krajem dvadesetog veka mnogo više zemalja posedovalo je takve institucije. One su se javile u talasima demokratizacije... Talas demokratizacije je skup tranzicija od nedemokratskog ka demokratskim režimima do kojih je došlo u specifičnom periodu vremena i koje su brojno znatno nadmašile tranzicije u suprotnom smeru tokom tog perioda.“⁶ Demokratizacija i jeste složen proces i on simultano implicira proces liberalizacije, tranzicije – transformacije i učvršćivanja novog demokratskog poretka. Da bi se taj poredak apsolutno konsolidovao, neophodan je razvoj demokratskih i istovremeno što i implicira autonomnih institucija, eliminisanje zaoštrenih društvenih odnosa, razvoj odnosa saradnje među tim institucijama i, na kraju, učvršćivanje tih institucija. U tom poretku garantuju se ljudska prava i slobode, participativna (demokratska) politička kultura, racionalno prosuđivanje i pluralizacija političkog života – „potpunija“ i efikasnija kontrola politike od strane pojedinaca–građana i društvenih skupina.

Beyme⁷, u cilju razumijevanja i objašnjenja složenog procesa demokratizacije u društvima Istočne i Jugoistočne Evrope, to jest u Bugarskoj, Rumuniji, Poljskoj, Mađarskoj i SSSR-u, govori o „usmjeravanju odozgo“ i „pritisku odozdo“. Njegov model tumačenja demokratizacije prikazaćemo u narednoj tabeli (tabela 1).

⁵ G. Almond, S. Verba, *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000.

⁶ S. P. Hantington, *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*, Politička kultura, Zagreb, CID, Podgorica, 2004, str. 19–20.

⁷ Beyme u: A. Milardović, *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2006.

Tabela 1: Put demokratizacije⁸

	Pragmatičko „mešetarenje“	Ideološki usmjeravan pokušaj obnove
Usmjeravanje odozgo	Mijenjanje funkcije socijalizma (Bugarska, Rumunjska)	Inovacija socijalizma (perestrojka u Sovjetskom Savezu)
Pritisak odozdo	Urušavanje socijalizma (Poljska, Mađarska)	Kolaps socijalizma i preuzimanje vlasti od strane protivničkih elita (<u>Čehoslovačka, DDR</u>) (Podvukao: Z. J.)

Na osnovu elemenata koji su prikazani u tabeli možemo zaključiti da je slom, urušavanje socijalističkog sistema rezultat mijenjanja funkcija unutar sistema, a samim tim i potreba za potpunijom inovacijom od strane unutrašnjih aktera (postojećih elita), koji žele da započnu i nastave sa demokratizacijom.

Hantingtonovi talasi demokratizacije

Samjuel P. Hantington⁹ u svojoj knjizi *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka* detaljno razmatra talase demokratizacije. Govori o tri talasa demokratizacije. Prvi talas, koji je prilično dug, traje od 1828. do 1926. godine (prvi reverzivni talas traje od 1922. do 1942), drugi talas, koji je nešto kraći, traje od 1943. do 1962. godine (drugi reverzivni talas traje od 1958. do 1975), a treći talas demokratizacije od 1974. do danas.¹⁰ Treći talas je za nas najrelevantniji. On je počeo u Južnoj Evropi, konkretnije u Portugaliji, pa se širio na druga društva.

Prvi talas demokratizacije otpočeo je u Sjedinjenim Američkim Državama 1828. godine. U tom vremenskom intervalu – 1828. godina – dolazi do nastanka i razvoja institucija, koje su ispunjene demokratskim sadržajem, što predstavlja osnovu za nastanak demokratskog političkog sistema u Sjedinjenim Američkim Državama. „Ukidanje imovinskih ograničenja u starijim državama i priznanje novih država s univerzalnim pravom glasa podiglo je učešće belog muškog dela stanovništva znatno iznad 50% na predsed-

⁸ Tabela jedan, preuzeta je iz: A. Milardović, *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2006, str. 108.

⁹ S. P. Hantington, *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*, Politička kultura, Zagreb, CID, Podgorica, 2004.

¹⁰ *Op. cit.*, str. 21–22.

ničkim izborima 1828. U narednim decenijama i u ostalim zemljama došlo je do proširenja izbornog prava, smanjenja pluralnog votuma, uvođenja tajnog glasanja i odgovornosti predsednika vlada i ministara skupštini.¹¹ Kasnije se demokratski politički sistem razvijao i u mnogim evropskim društvima, kao što su francusko, švajcarsko društvo, Velika Britanija i slično. Od 1828. do 1926, koliko je trajao prvi, dugi talas demokratizacije više od tri-deset (30) društava svijeta uspjelo je da konstituiše „minimalne institucije“, koje nijesu ni autoritarne, ni totalitarne već isključivo demokratske. „Minimalne institucije“? Znači da ih je trebalo još razvijati, da bi kasnije mogle preći u fazu konsolidacije.

Prvi reverzivni talas započet je 1922. i traje do 1942. godine. Otpočet je „Maršom na Rim i Musolinijevom lakom predajom italijanske trošne i korumpirane demokratije. Nakon deset godina, vojnim udarima srušene su mlade demokratske institucije u Litvaniji, Poljskoj, Latviji i Estoniji. U zemljama kao što su Jugoslavija i Bugarska, u kojima nikada nije postojala stvarna demokratija, nastali su novi oblici još grublje diktature. Hitlerov dolazak na vlast 1933. okončao je demokratiju u Nemačkoj, sledeće godine u Austriji i 1938. u Češkoj. Demokratija u Grčkoj, nepostojana zbog nacionalnog raskola 1915, konačno je sahranjena 1936. U Portugalu je 1926. došlo do vojnog udara što je za posledicu imalo dugotrajnu Salazarovu diktaturu... U Španiji je 1939. vojni udar doveo do građanskog rata i kraja republike... Te promene režima reflektovale su uspon komunističke, fašističke i militarističke ideologije“.¹²

Drugi, dosta kraći, talas demokratizacije otpočet je prije završetka Drugog svjetskog rata 1943. godine. U njemu je (period od 1943. do 1962. godine 20. vijeka) participirala većina društava svijeta, uključujući i sve velike, moćne sile. Institucije, koje su ispunjene demokratskim sadržajem počinju uspješno da funkcionišu u „Zapadnoj Nemačkoj, Italiji, Austriji, Japanu i Koreji“.¹³ Inicijator za uvođenje, pa i postojanost ovih institucija jeste saveznička okupacija. Na drugoj strani, prema Hantingtonu¹⁴, temelje demokratije u mađarskom i *čehoslovačkom društvu* sa lakoćom je uspio da sruši veliki sovjetski pritisak. Pedesetih godina prošlog vijeka tursko i grčko društvo odlučilo je krenuti ka demokratiji. Krajem pedesetih godina u pojedinim društvima Južne Amerike, kao što su Argentina i Peru, prevashodno zbog sukoba između populističkih pokreta i vojske kao hijerarhijske cjeline, uvedena je ograničena demokratija. U Venecueli i Kolumbiji, istih godina, dolazi do smjenjivanja vojnih režima i konstituišu se permanentnije institucije, koje

¹¹ *Op. cit.*, str. 22.

¹² *Op. cit.*, str. 23.

¹³ *Op. cit.*, str. 23.

¹⁴ *Op. cit.*, str. 23.

su ispunjene demokratskim sadržajem. Do kraja šezdesetih godina 20. vijeka broj društava, koja su se odlučila da uvedu demokratski politički sistem, znatno se povećao, a institucije, koje su ispunjene demokratskim sadržajem, postaju permanentnije. U prilog tome ide i činjenica da je Nigerija, najveća afrička država, 1960. godine uspjela postati „demokratska“.

Drugi reverzivni talas – osnovna karakteristika ovog talasa jeste „kretanje“ u pravcu nedemokratskog režima – autoritarizma. Usmjeravanje ka ovom nedemokratskom režimu otpočeto je u Južnoj Americi, to jest u Peruu 1962. godine. Zbog izmjene rezultata izbora, vojska kao hijerarhijska cjelina morala se umiješati. 1963. godine izabran je predsjednik države. Poslije četiri godine smijenjen je udarom, koji je organizovala i izvršila vojska, kao hijerarhijska cjelina. U društvima kao što su: Brazil i Bolivija (1964. godine), Argentina (1966. godine) i Ekvador (1972. godine), slično kao i u Peruu, vojska kao hijerarhijska cjelina izvršila je smijenu „civilne vlade“. U Južnoj Evropi, to jest u grčkom društvu (1965–1967) demokratiji je počela da nedostaje ona potrebna vitalnost. U Turskoj je vojska, kao hijerarhijska cjelina – uspjela 1960. godine smijeniti civilnu vladu, vratila vlast izabranoj vladi (1961), ponovo intervenisala u državnom udaru (1971), vratila izabranu vladu (1973) i na kraju, 1980. godine (ona – vojska) došla na vlast. Poslije 1962. godine mnoga društva u Južnoj Americi pokazivala su tendencije ka razvoju političkog sistema sa karakteristikama autoritarne birokratije. Naravno, sve je to širilo zabrinutost za konsolidovane demokratije u razvijenim društvima – na primjer Sjedinjene Američke Države.¹⁵

Treći talas demokratizacije – započet je 1974. godine u Južnoj Evropi (Mediteran), konkretnije u portugalskom društvu. Tri mjeseca nakon nestanka, to jest sloma autoritarnog režima (diktature) u portugalskom društvu moćna vojna hunta, koja je egzistirala u grčkom društvu od 1967. Godine, konačno je zbačena sa vlasti, „a vlast je preuzela civilna vlada pod vođstvom Konstantina Karamanlisa. U novembarskim izborima 1974. Karamanlis i njegova stranka dobili su većinu, a sledećeg meseca grčki narod je u ogromnoj većini glasao protiv obnove monarhije. General Fransisko Franko umro je 20. novembra 1975, pet dana pre nego što je Enes porazio marksiste-lenjiniste u Portugalu i to je bio kraj generalove tridesetšestogodišnje vladavine Španijom. Tokom sledećih osamnaest meseci, novi kralj, Huan Karlos, uz pomoć svog predsednika vlade Adolfa Suaresa, obezbedio je skupštinsku i narodnu podršku zakonu, koji je doveo do izbora za novu skupštinu. Skupština je donela novi ustav koji je bio ratifikovan na referendumu u decembru 1978. i u skladu sa kojim je u martu 1979. došlo do parlamentarnih izbora“.¹⁶ Krajem 1970-ih godina treći talas je zahvatio kontinente kao

¹⁵ *Op. cit.*

¹⁶ *Op. cit.*, str. 26.

što su Južna Amerika i Azija. Krajem 1980-ih godina treći talas demokratizacije zahvatio je Istočnu i Jugoistočnu Evropu – mađarsko društvo, Sovjetski Savez, poljsko društvo, *čehoslovačko društvo*, rumunsko društvo, bugarsko društvo, bivše veliko jugoslovensko društvo (Srbija, Crna Gora itd.). Uvedena je višestranačka demokratija i počeli su se održavati relativno slobodni i fer izbori.¹⁷

Dvije petine od svih društava na svijetu spada u kategoriju slobodnih (demokratskih) društava. U ovu kategoriju ubrajaju se sve demokratije na Zapadu i Jugu Evrope, kao i neke demokratije u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Najveći broj društava na svijetu označava se, to jest zavodi se pod kategoriju djelimično slobodnih društava, ali se ne mogu odrediti kao društva koja su apsolutno ispunjena demokratskim sadržajem. Djelimično slobodna društva, to jest politički režimi, mogu se naći na svim kontinentima svijeta, a „stepen slobode varira u velikoj mjeri, između relativno otvorenih političkih sistema kao npr. u Brazilu i Rusiji, do režima u kojima je stepen represije zabrinjavajući kao npr. u slučaju Singapura ili Kuvajta. Najzad, zemlje odnosno režimi koji se označavaju kao 'neslobodni' (*unfree*) čine najmalobrojniju grupu zemalja, doduše preko jednu četvrtinu članica UN. Sedamnaest zemalja među njima (kao npr. Kina, Kuba, Saudi Arabija, Irak, Tadžikistan, Turkmenistan itd.) ubrajaju se među 'najneslobodnije' (*the most unfree*)“.¹⁸

U ovim talasima demokratizacije možemo prepoznati obrasac „dva koraka naprijed, jedan korak nazad“. Da bi se razumio i objasnio kompleksan proces demokratizacije društvenog sistema, sasvim je neophodno imati u vidu i sljedeće elemente: privredni (tržišni) razvoj, modernizaciju, političku kulturu, politički pluralizam, diferencirana pisana pravila –zakone, društveni konsenzus, temeljne društvene vrijednosti, društvene odnose i drugo.

Problemi demokratske tranzicije i konsolidacije: Od Čehoslovačke do Češke i Slovačke

Čehoslovačko društvo, u periodu od 1918. godine (godina osnivanja Čehoslovačke) do 1938. godine bilo je demokratsko društvo. To društvo, u tom vremenskom periodu imalo je jako razvijenu ekonomiju, obrazovanje (najveći broj pismenih pojedinaca i grupa), a ono što ga posebno izdvaja od svih ostalih društava u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi jeste to što je imalo jako razvijenu tradiciju poštovanja i uvažavanja apsolutno svih prava.¹⁹ 1938. godine demokratsko čehoslovačko društvo bukvalno je rasparčano i to

¹⁷ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

¹⁸ *Op. cit.*, str. 8.

¹⁹ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.

na nacističkom sastanku koji je održan u Minhenu. 1945. godine ovo društvo kao demokratsko na kratko je ponovo „oživjelo“, da bi 1948. godine komunisti preuzeli vlast, tj. „na Jalti je dogovoreno da Čehoslovačka potpadne pod sovjetski uticaj“.²⁰ Pomenuta demokratska „prošlost“ (period od 1918. do 1938), svakako da je kasnije omogućila čehoslovačkom društvu, i pored problema koji se odnose na državnost, veće izgleda za brzu demokratsku tranziciju, ekonomsku reformu i konsolidaciju ustavne demokratije.

U poređenju sa mađarskim i poljskim društvom, koja su imala sporazumnu tranziciju, čehoslovačko društvo se baš na taj način nije moglo u potpunosti ostvariti. Politički režim u čehoslovačkom društvu jednostavno se sam srušio. Istina, prije nego što će se srušiti, bilo je demonstracija. H. Linc i A. Stepan²¹, S. Darmanović²², Dž. S. Dražek i L. T. Holms²³, I. Berend²⁴ i sl., ovaj događaj označavaju sintagmom „plišana revolucija“, a možemo ga i označiti kao „nježna revolucija“. Konstituisana privremena vlada bila je antipolitički usmjerena i propustila je priliku da na nivou cijelog društva djeluje u pravcu formiranja političkih stranaka. Takođe, nije ni pokazala interesovanje za mehanizme odlučivanja, a nije se ni usmjerila na promjenu postojećeg federalnog ustava, koji je bio u stilu Sovjeta. Epilog ovakvog političkog djelovanja prelazne vlade bio je – postojeća federacija ne može se održati.

U radu, prvo ćemo se fokusirati na analizu osobina unutrašnjih političkih aktera u „zamrznutom“ posttotalitarnom režimu, kao i samih osobina ovog režima, koji je egzistirao u čehoslovačkom društvu²⁵, a zatim se usredsređujemo na „nježnu“ revoluciju, Povelju 77, Građanski forum, „koji je preuzeo vlast“²⁶, održavanje prvih izbora i „nježni“ razlaz ili razvod.

1. „Zamrznuti“ posttotalitarni režim, nježna revolucija i prvi izbori u Čehoslovačkoj

Čehoslovačko društvo, slično kao i mađarsko društvo, imalo je jednog istorijskog duha. Taj istorijski duh bio je snažno, putem procesa interiorizacije, prisutan u svijesti svih pojedinaca i grupa čehoslovačkog društva, a odnosi

²⁰ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003, str. 233.

²¹ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.

²² S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

²³ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003.

²⁴ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001.

²⁵ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.

²⁶ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003, str. 234.

se na 1968. godinu, kada je pokret za reforme, na čijem se čelu nalazio slovački lider Aleksander Dupček (svk. Alexander Dubček), direktno ugušila sovjetska vojna invazija. Pokret je dobio naziv „Praško proljeće“, a njegovim gušenjem započet je period „vladavine“ Brežnjevljeve doktrine. „Praško proljeće“ kao jedan pokret za reforme bio je veoma interesantan neostaljinistima na vlasti i predstavljao je veliku opasnost za njihovo cjelokupno funkcionisanje. U poređenju sa mađarskim društvom, u kome se državno-partijski vrh usmjerio na različite reforme postojećih ekonomskih poluga i na proces liberalizacije u čehoslovačkom društvu, to jest u Pragu, prosovjetska politička elita sa lakomćom uspjela je da stvori jedan izuzetno kompaktan posttotalitarni režim, koji se u esenciji i razlikuje od svih političkih režima ovog „modela“.²⁷ Važno je napomenuti da su pripadnici „Praškog proljeća“, nakon što su „ugušeni“, bili potpuno „marginalizovani u političkom životu“²⁸ Čehoslovačke.

Takođe, svim onim pojedincima koji su se protivili, bilo da su obavljali posao ljekara, inženjera, nastavnika, politici vladajuće nomenklature bila je ugrožena egzistencija i slobodno društveno djelovanje (ili su bili otjerani sa radnog mjesta ili nijesu mogli na pristojan način da zadovoljavaju svoje osnovne društvene potrebe). Velika distanca postojala je između društva i prosovjetskog sistema, koji je bio, prosto nedodirljiv.²⁹ Jednostavno rečeno, pojedinci, koji su htjeli da im svakodnevni život bude ispunjen bogatim sadržajem morali su da se potčine vlastodršcima. Pa i oni koji su se podredili, pitanje je kakav im je bio svakodnevni život.

Dupček, koji se nalazio na čelu pokreta „Praško proljeće“ i koji će kasnije, nakon smjene „zamrznutog“ posttotalitarnog režima, postati predsjednik Skupštine Čehoslovačke i partijski šef Slovačke, bio je izuzetno miran, staložen čovjek i imao je osjećaj za demokratske metode. Nije volio, kao ostali, da izdaje naređenja, već je išao linijom manjeg otpora – volio je da polako ubijedi. Nije težio vlasti, nije je volio. Dvanaest godina bio je u partijskom aparatu, posjedovao je najbolje i najjače oružje – osmijeh. Iako je izgledao nevažan, neupadljiv, postao je jedna izuzetno harizmatična osoba, to jest lider u čehoslovačkom društvu.

Osnovne karakteristike „zamrznutog“ posttotalitarnog režima veoma decidno, akribično i lucidno opisao je Timoti Garton Eš³⁰: Dok *totalitarni režim* naporno djeluje u pravcu mobilisanja entuzijazma, „dotle je kod ovog

²⁷ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

²⁸ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 383.

²⁹ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

³⁰ Timoti Garton Eš u: H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 386.

drugog tipa najbolje da se predsednik države Husak nazove (kao što je to učinio veliki češki pisac Milan Kundera) 'Predsednik Zaboravljanja'. *Zaboravljanje* je u ovom slučaju ključ takozvane normalizacije Čehoslovačke³¹. Jednostavno, režim je narodu jasno stavio do znanja da zaborave na čuvenu 1968. godinu, da izbrišu iz svog sjećanja demokratsku tradiciju, da zaborave politiku i to da su bili građani sa punim „pravima i obavezama... Zauzvrat vam dajemo udoban život... Ne tražimo od vas da verujete u nas i našu nedotupavnu ideologiju. Sve što tražimo jeste da se, naizgled i javno, uklapate u ove naše zahteve“³². Ako budete poštovali partiju, ako se ne budete bunili protiv nje, ona će vam omogućiti da u svakodnevnom životu prosperirate, da napredujete u svojoj profesiji ili u bilo kom drugom poslu, kojim se budete željeli baviti. „Politika zemlje zamrznuta je do potpune nepokretnosti... već petnaest godina traje duga zima posle jednog praškog proleća... Nikakav impuls za reformu nije stizao iz čistkama umirenog, kukavičkog i korumpiranog aparata partije. Mlađi partijci jesu bili veoma kritični, ali samo cinično i u najjužem krugu svojih prijatelja, dok većina Čeha nije na partiju uopšte obraćala bilo kakvu pažnju... Nikad nisam bio u zemlji u kojoj su politika i, u stvari, celokupan javni život, do te mere bili stvar krajnje ravnodušnosti.“³³ U sistemu, svakodnevni život bio je potpuno obesmišljen, politički život bio je potpuno pasivan. Svakodnevno funkcionisanje ispunjeno je jednim ideološkim sadržajem. Sve preference kod pojedinaca i socijalnih grupa, nestale su. Pojedinci su prosto prinuđeni da glume, pa čak i u svakodnevnoj komunikaciji sa drugim pojedincima.

Otpor je dolazio od intelektualne elite, a najviše se ističe čuveni pokret Povelja 77, koji „je bio zasnovan na, pored ostalog, helsinškom sporazumu o socijalnim i kulturnim pravima, a koji je postao zakon... nakon potpisivanja sporazuma u Helsinkiju. Helsinki je... doprinio slabljenju sovjetskog bloka pošto je poslužio kao zvanična osnova za jačanje nacionalnog suvereniteta i otežao – potpuno – ostvarivanje Brežnjevljeve doktrine“³⁴. Pored pokreta Povelja 77, postoji protestantski organizovana skupina u okviru civilnog društva i funkcionise sve do nestanka političkog režima. Njeni pripadnici bili su sankcionisani, a najviše se isticao Vaclav Havel (pisac), koji je zbog svog oštrog i otvorenog pisma tadašnjem predsjedniku Gustavu Husaku dugo bio u pritvoru. Politički režim, činjenica je, nije mogao, kao što smo na početku istakli, započeti demokratsku tranziciju putem sporazuma, upravo zbog

³¹ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 386.

³² *Op. cit.*, str. 386.

³³ *Op. cit.*, str. 386.

³⁴ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001, str. 277.

stila vladanja i zbog toga, što je i istina, što nema ko sa kim da pregovara, a ne zato što neće. Opozicija je ugušena, a nema ni reformatora iz užeg kruga partije koji bi pokrenuo pitanje procesa liberalizacije.³⁵ Političkom režimu, to jest njegovim liderima, nedostaje dinamizam u svakodnevnoj konverzaciji, nedostaju nove ideje, nedostaje kreativnost i smisao za nešto novo, drugačije. „Čehoslovačka nije iskusila ništa slično masovnom pokretu kakva je bila Solidarnost u Poljskoj ali još uvek može da tvrdi da je imala etičko opoziciono građansko društvo.“³⁶

Svi nedemokratski politički režimi u okruženju, počevši od poljskog društva, gdje su komunisti izgubili na izborima, do mađarskog društva, gdje se za okruglim stolom došlo do konačnog dogovora, mirnim su putem smijenjeni. Mihail Gorbačov je prihvatio sve ove *kvalitativne* promjene. Posljednje je bilo čehoslovačko društvo.³⁷ Sve je bilo jasno 1989. godine. Bespoštedna podrška, koju je komunistički režim imao od strane Sovjeta, jednostavno je nestala. Organizovane su studentske/omladinske demonstracije, policija jeste intervenisala ali, na kraju, politički režim je ubijeđen, postao je svjestan da mora da siđe sa vlasti i preda istu Građanskom forumu, to jest njegovim vođama. Vaclav Havel bio je najdominantnija figura u ovoj skupini.³⁸ Pored Građanskog foruma, u Slovačkoj dolazi do konstituisanja pokreta JPN (Javnost protiv nasilja). Radnici su 27. novembra 1989. godine uspjeli da organizuju veći štrajk koji je dobio naziv „revolucija u vrijeme ručka“. Veliku podršku Građanskom forumu dali su mediji, a naročito se ističe državna televizija. Skupština u čehoslovačkom društvu, iako još uvijek u starom sastavu, izabrala je za predsjednika Skupštine Dupčeka, a Havela, vođu „nježne revolucije“, za predsjednika čehoslovačkog društva, koji će kasnije vršiti istu tu funkciju u češkom društvu. Postojeća skupština nije zastupala ničije interese, iz prostog razloga – nedemokratski politički režim (njegovi ključni lideri: Miloš Jakeš, kao – tada već i posljednji – generalni sekretar partije, i Gustav Husak, kao šef države) nestao je. Čehoslovačka skupština samo je „figurirala“, održavala je kontinuitet i omogućavala da se uspostavljanje nove vlasti ne obavlja nemirnim putem.³⁹ Važno je napomenuti da

³⁵ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002. i H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.

³⁶ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003, str. 234.

³⁷ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

³⁸ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003.

³⁹ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002.

je, pored Građanskog foruma i Javnosti protiv nasilja, predominantna „snaga u političkoj areni bila... opoziciona Povelja 77, moralni pobjednik prethodne decenije i heroj novembarskih dana 1989.“⁴⁰ godine.

Kada se komparira Solidarnost, koja je bila društvena i politička snaga u poljskom društvu, koja je postala popularna na globalnom nivou, Povelja 77 u Čehoslovačkoj i Reforma iznutra u mađarskom društvu, dolazimo do sljedećeg sociološkog nalaza: „konac“, koji razdvaja Solidarnost, Povelju 77 i Reformu iznutra nije baš primjetan. Popularna Solidarnost u poljskom društvu, jedna jaka opoziciona snaga, uspjela je da dođe do kompromisa sa postojećom nedemokratskom, kompaktnom komunističkom vlašću. Ona je znala koliko je ona moćna i dominantna i kao takvu ju je prihvatila. Bila je raspoložena da podijeli vlast sa njom. Solidarnost i Povelja 77, kao jake opozicione snage u esenciji željele su da izvrše promjenu nedemokratskog političkog režima, one su pokušavale da djeluju izvan okvira samog političkog režima, dok je pokret Reforma iznutra bio manje radikaln – ostao je i djelovao unutar političkog režima. On je imao drugačiji pogled na budućnost – htio je da spasi postojeći politički režim, tako što će ga iznutra izmijeniti. Prema mišljenju mnogih zapadnih analitičara, ali i javnosti u Mađarskoj, s obzirom na to da nije postojala nijedna druga mogućnost, reforma je bila jedina moguća šansa.⁴¹

U vrijeme kada se još uvijek odvijala „nježna revolucija“, vlast je i dalje bila glavni i osnovni problem u Čehoslovačkoj. Ustav, koji svoje porijeklo ima u prethodnoj nedemokratskoj, komunističkoj *vladavini*, nije „korigovan“. To će se pokazati kao bitna činjenica u periodu kada dolazi do tzv. „Plišanog ili nježnog razvoda“. (Čehoslovačko društvo se dijeli, tako da nastaju dva nova samostalna društva – češko i slovačko društvo). Stari ustav, koji je bio federalni, omogućava češkom i slovačkom predsjedniku vlade „obostrani veto“.⁴² Pored toga, u Ustavu se navode dva (2) tipa vlasništva: „državnu svojinu i zadružnu svojinu (I-8). Odobrena je privatna svojina malog obima (I-9), ali je otuđenje rada zabranjeno“.⁴³ „Nestankom“ nedemokratskog, komunističkog režima, složen proces demokratske tranzicije usmjerava se na organizovanje i održavanje prvih višestranačkih demokratskih izbora za skupštinu/parlament češkog i slovačkog društva, kao i za parlament, koji je federalni, u Pragu. Čehoslovačko društvo odabralo je parla-

⁴⁰ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001, str. 353.

⁴¹ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001.

⁴² Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003, str. 234.

⁴³ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001, str. 78.

mentarni politički sistem, a predsjednik se bira u najbitnijoj instituciji društva – parlamentu. Na parlamentarnim izborima, koji su održani 1990. godine u maju mjesecu, Građanski forum na čelu sa Havelom (u Češkoj Republici) i Javnost protiv nasilja (u Slovačkoj Republici) uspjeli su pobijediti (u svojim republikama), mada je proporcionalni izborni sistem omogućavao svim političkim strankama u političkom sistemu da dobiju parlamentarni status. Na izborima (koji su održani osmog i devetog juna iste godine), na federalnom nivou, na kojima je izašlo 96,79 posto birača, Partija Građanski forum (Češka) i Javnost protiv nasilja (Slovačka) „inkorporirali“ su se u političku koaliciju i uspjeli su pobijediti.⁴⁴ Iza ove pobjedničke koalicije slijede: „Komunistička partija Čehoslovačke“ (uspjela je dobiti 13,48 posto glasova), zatim – „Hrišćansko-demokratska unija“ (dobila je 8,69 posto glasova) i, na kraju, „Pokret za samoodređenje demokratskog društva za Moravsku i Šlesku“ (uspio je dobiti 7,89 posto glasova).⁴⁵ Poslije održavanja izbora, 1990. godine, na kojima su slobodno participirali svi politički subjekti, možemo reći da je demokratska tranzicija u čehoslovačkom društvu u potpunosti okončana.

U Čehoslovačkoj nije bilo nasilja većih razmjera, a nije ni bilo sukoba većih razmjera unutar političkog i društvenog sistema. Promjene nijesu započete sukobom, niti su se odvijale uz sukobe. U toku smjene političkog režima, što je važno, krv nije prolivena. Te i takve promjene bile su, prije svega, „korisne i tu je došlo do kulminacije desetogodišnjeg procesa učenja u Centralnoj Evropi – Poljska je bila prva, ali je platila najveću cenu. Štrajkovi studenata? Naravno, kao i u Poljskoj! Nenasilje? Prva zapovest svih centralnoevropskih opozicija. Obožavanje marionetskih partija? Kao i u Istočnoj Nemačkoj. 'Okrugli sto' za pregovore o tranziciji? Kao u Poljskoj i Mađarskoj. I tako dalje. Politički, Čehoslovačka je imala ono što istoričari ekonomije nazivaju 'prednost nazadnosti'. Oni su mogli da uče iz primera drugih i svojih grešaka“.⁴⁶

2. Plišani razvod: Češka i Slovačka

„Plišani ili nježni razvod“ uslijedio je pred sam kraj 1992. godine. Kao što nam i sam naziv govori on se „odigrao“ potpuno mirno. Razlog je kristalno jasna etnička podjela i nepostojanost zaoštrenih odnosa, sukoba oko podjele teritorije. Glavne političke snage u federalnom parlamentu potpuno su

⁴⁴ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002 i A. Milardović, *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2006.

⁴⁵ A. Milardović, *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2006.

⁴⁶ Timothy Garton Ash u: S. P. Huntington, *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*, Politička kultura, Zagreb, CID, Podgorica, 2004, str. 139.

mirno pristale da apsolutno uvažavaju formulu 2:1 za podjelu Čehoslovačke države. Jedino ko se protivio ili suprotstavio razlazu bio je „plišani lider“, posljednji predsjednik čehoslovačkog (i prvi predsjednik češkog) društva Václav Havel. S obzirom na to da više nije postojao obostrani veto, on je odgovarao i predsjedniku vlade češkog društva (Václavu Klausu) i predsjedniku vlade slovačkog društva (Vladimiru Mečjaru). Predsjednik vlade ili premijer češkog društva Klaus direktno se zalagao za privatizaciju, njen brži tok i liberalno, otvoreno ekonomsko tržište, a predsjednik ili premijer slovačkog društva Mečjar istinski se zalagao za ustavnu politiku i, za razliku od premijera Klause, želio je da se proces privatizacije u „sferi“ ekonomskog društva odvija polako.⁴⁷ Svaki proces koji je brz, prema Mečjaru, ne donosi dobro, ni strukturi vlasti, ni ukupnoj društvenoj strukturi. U češkom društvu govore se različiti jezici, a u slovačkom društvu pojedinci i socijalne skupine, kada je riječ o vjeroispovijesti, više su katolički opredijeljeni.

Miran, „plišani“ ili „nježni“ razlaz ili razvod, prema nekim autorima, na primjer Linc, Stepan, Darmanović i drugi, rezultat je veoma uspješnog procesa demokratske tranzicije u čehoslovačkom društvu, ali, s druge strane, u javnosti, kako u češkom i slovačkom društvu, tako i van ova dva društva, često se diskutuje kako je uopšte do tog i takvog razvoda došlo, kada ni jedna, ni druga strana (posebna dva entiteta) nije bila za tu političku opciju. O tome bi se mogla napraviti brojna istraživanja i napisati brojne knjige, ali razlozi koji se najčešće navode, to jest navode ih H. Linc i A. Stepan⁴⁸ jesu „elementi interakcije federalnog ustavnog sistema sovjetskog stila i antipolitičkog stila ponašanja demokratskih prvaka koji su neočekivano nasledili vlast u državi posle iznenadnog sloma posttotalitarnog zamrznutog režima... Bez negativnog dejstva mehanizama pomenutog sovjetskog modela federacije u smislu stvaranja blokade sistema, sumnjamo da bi istorijske, kulturne i ekonomske razlike između dva dela zemlje dovele do podele Čehoslovačke“.⁴⁹ U periodu kada je trebalo djelovati u pravcu donošenja odluka o „budućnosti zajedničke države, vladajuće elite u obje republike ocijenile su da im razlaz predstavlja jednostavnije rešenje. S druge strane, u ključnim formativnim momentima čehoslovačke demokratije vođe 'plišane revolucije' vjerovale su da će samo obaranje represivnog režima riješiti sve probleme i nijesu mnogo obraćali pažnju na institucionalni okvir“.⁵⁰

⁴⁷ Dž. S. Dražek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003, str. 234.

⁴⁸ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 401.

⁴⁹ *Op. cit.*, str. 401.

⁵⁰ S. Darmanović, *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Pravni fakultet, Podgorica, 2002, str. 174.

Dž. Drajzek i L. T. Holms⁵¹ navode da se ovaj „plišani“ razlaz ili „nježni“ razlaz ponekad posmatra i u akademskim krugovima i među savremenim političkim, demokratskim liderima, kao veliki politički neuspjeh. Kako god, on je omogućio potpuni završetak demokratske tranzicije i djelovanje i jednog i drugog društva (češkog i slovačkog) u pravcu demokratskog učvršćivanja. U svim ovim događanjima Češka je imala glavnu ulogu, počevši od čuvenog Praškog proljeća iz 1968. godine, zatim pokreta Povelja 77 i Građanskog foruma i „nježnog – plišanog“ lidera Havela. Češko društvo, kao nezavisno, suvereno i ekonomski razvijeno društvo imalo je veće izgleda za brzu i uspješnu demokratsku konsolidaciju, za razliku od slovačkog društva, koje je na neki način, pošto se predalo autoritarizmu, pa i populizmu, prosto skliznulo sa puta koji je u to vrijeme vodio prema brznoj i uspješnoj demokratskoj konsolidaciji.

Sve u svemu, Češka i Slovačka poseban su slučaj kada je u pitanju demokratska tranzicija u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Razlog je što su uspjele izdržati komunizam i prve godine tranzicije kao jedinstvena federalna država, činjenica koja poništava mnoge hipoteze koje zavise od nasljeđa komunizma ili načina tranzicije kako bi se objasnili ishodi režima. Fotografski snimak demokratskog razvoja u dvjema državama Čehoslovačke 1997/1998. snimio bi dvije vrlo različite slike. Dok je Češka Republika postala vodeća zemlja među „uspješnim“ reformatorima u regionu, koja je zavrijedila odmah pozive da se pridruži Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj, zatim NATO-u i Evropskoj uniji, Slovačka je postala poznata u godinama nakon nezavisnosti upravo suprotno: *troma* među Višegradskim državama.⁵²

Zaključak

Tranzicija iz nedemokratskog u demokratski režim u Čehoslovačkoj, odnosno u Češkoj i Slovačkoj je završena. I u jednom i u drugom slučaju, *„postignuta je dovoljna saglasnost o političkim postupcima za dolaženje do jedne izabrane vlade, kada vlada dolazi na vlast neposredno na osnovu slobodnih i sveopštih izbora, kada takva vlada ima faktičku vlast da stvara novu politiku i kada izvršna, zakonodavna i sudska vlast koju je stvorila demokracija ne mora de jure da deli vlast sa drugim organima“*.⁵³

⁵¹ Dž. S. Drajzek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003.

⁵² A. Verderosa, *After the Split: Slovakia, Czech Republic and the Path to Democratic Consolidation*, Osteuropa-Institut der Freien Universität Berlin; Arbeitsbereich Politik und Gesellschaft; Herausgeber: Klaus Segbers; Redaktion: Kristina Klinkforth, 60/2007.

⁵³ H. Linc, A. Stepan, *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 15.

Opišimo ekonomsku i političku situaciju u Češkoj i Slovačkoj nakon završene demokratske tranzicije i zvaničnog plišanog razvoda (period od 1993. do 2006). Već pred sam kraj 1993. godine oko 60% privrede u češkom društvu uspjelo je da se sa lakoćom privatizuje. Njene dionice sa lakoćom su se preobrazile u investicione fondove, a vaučerske knjižice uspjelo je da proda nevjerovatnih pet i po miliona pojedinaca. Sve je to „rezultiralo akumulacijom od dve trećine ukupnih vaučerskih bonova u rukama 420 privatnih investicionih fondova. Druga runda vaučerske privatizacije započeta je početkom 1994. i privukla je 5,6 miliona građana koji su planirali da kupe otprilike sedamsto sedamdeset državnih kompanija. Sredinom 1994. polovina populacije radila je u privatnom sektoru koji je proizvodio šezdeset pet posto BDP-a zemlje“.⁵⁴ Nadalje, korupcija, kao društveni fenomen u postkomunističkim društvima, u češkom društvu koje je imalo ovako razvijenu ekonomiju bila je na niskom nivou, da bi se kasnije pojavio niz optužbi na račun Klausove vlade u smislu uticaja novca na sferu politike. Svakako, da je to, pošto je odjeknulo putem sredstava javnog informisanja i van češkog društva, znatno usporilo i znatno otežalo rad vlade na čijem čelu je bio Klaus. U slovačkom društvu postojali su osnovani razlozi koji su izazvali sumnju u stvarna zalaganja Mečjarove vlade za „demokratska pravila“. Najčešće se ističe da je slovačko društvo (u to vrijeme bilo) krenulo autoritarnim putem, koji je i na kraju u skladu sa njegovom istorijom i političkom kulturom. Slovačka ekonomija solidno je funkcionisala do sredine 1990-ih godina. Uspjela je među bivšim komunističkim društvima u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi da postigne solidne makroekonomske pokazatelje, da bi 1998. godine, usljed postojanja korupcije u društvu, počela da slabi.⁵⁵ Pojedini segmenti u ekonomskom sistemu 1998. godine dvadesetog vijeka, bankrotirali su, penzije su smanjene, mnogi pojedinci su ostali bez posla, to jest nezaposlenost je dosta porasla. Tek krajem 1990-ih i početkom 2000-ih ekonomski podsistem slovačkog društvenog sistema počinje da se stabilizuje, tačnije – od strane društveno-političkih aktera djeluje se u pravcu privrednog rasta i razvoja.

Na parlamentarnim izborima u češkom društvu 1996. godine pobijedila je Građanska demokratska partija sa osvojenih 29,7 posto glasova. Drugoplasirana je ČSDP, sa 26,3 posto glasova. Slijede – Koalicija za republiku sa osam posto, Hrišćanska demokratska unija sa osvojenih, takođe, osam posto i Građanski demokratski savez sa 6,3 posto. Na izborima 2002. godine pobijedila je ČSDP (Češka socijaldemokratska partija). Dobila je 30,5 posto

⁵⁴ I. Berend, *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*, CID, Podgorica, 2001, str. 380.

⁵⁵ Dž. S. Drajzek, L. T. Holms, *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, Niš, 2003.

glasova. Drugoplasirana politička partija je Građanski demokratski savez sa osvojenih 24,6 posto glasova. Trećeplasirana je KPČM sa 18,4 posto i, posljednja politička partija „Koalicija“ sa osvojenih 14 posto glasova. Iste godine (2002) održani su parlamentarni izbori u slovačkom društvu. Pobijedio je, kao i na izborima 1998. godine HDZS. Dobio je 19,6 posto glasova. Demokratska unija je dobila 15,8 posto glasova. „Smjer“ je dobio 13,45 posto glasova, „Mađarska koalićijska stranka“ 11,17%, Kršćansko-demokratski pokret 8,25%, Savez novih građana 8,01%, Komunistička partija Slovačke 6,33% itd.⁵⁶

Na izborima 2025. Godine, u Češkoj, pobijedila je ANO – desničarska populistička politička partija. Isto je bilo na izborima 2021. godine – pobijedila je ANO. Isto je bilo 2017. Češka socijaldemokratska stranka pobijedila je 2013. godine i 2010. godine. Na parlamentarnim izborima 2006. godine – pobijedila je Građanska demokratska stranka.

Na parlamentarnim izborima 2023. godine, u Slovačkoj, pobijedio je Lijevo populistički i socijalno konzervativni Smjer. 2020 – pobijedila je stranka Obični ljudi i nezavisne osobe – NOVA – Hrišćanska – Promjena odozdo. 2016. godine – pobijedila je vladajuća Lijevo-populistička stranka (Smjer). 2012 – pobijedio je Smjer – Socijaldemokratija. Na izborima 2010 – pobijedio je Smjer – Socijalna demokratija. Isto je bilo na parlamentarnim izborima 2006.

I češko i slovačko društvo rangiraju se kao slobodna društva. U oba društva politička prava vrednovana su sa 1, a građanska sa 2. Takođe, u oba društva demokratski transfer vlasti, danas, uobičajena je stvar, što je na kraju i osnova svakog demokratski uređenog društva. Članovi su Evropske unije i NATO-a.

Literatura

- Almond, G., Verba, S. *Civilna kultura*. Zagreb, Politička kultura, 2000.
Bútorá, M. *The Present State of Democracy in Slovakia*, in: Mary Kaldor (ed.): *Democratization in Central and Eastern Europe*, London, Pinter, 1999.
Berend, I. *Centralna i Istočna Evropa – 1944–1993: Iz periferije zaobilaznim putem nazad u periferiju*. Podgorica, CID, 2001.
Čupić, Č. *Politika i razaranje*. Beograd, Čigoja štampa, 2025.
Darmanović, S. *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*. Podgorica, Pravni fakultet, 2002.

⁵⁶ A. Milardović, *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2006, str. 157, 158.

Drajzek S. Dž., Holms T. L. *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemalja*. Niš, Istraživačko-analitički centar, GIP Punta, 2003.

Hantington, P. S. *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*. Zagreb, Politička kultura, Podgorica, CID, 2004.

Jovović, R. Z. *Democratic Transition and Consolidation in Spain, Portugal and Greece*, in: *Bulgarian Historical Review*, pp. 116-144, No. 1–2025. Bulgaria, Institute for Historical Studies, 2025.

Jovović, R. Z. *Religija, politika i vaspitno-obrazovni sistem*, u: *Sociološki pregled*, str. 229–259, br. 1/2023. Beograd, Srpsko sociološko društvo, 2023.

Jovović, Z. *Politika i intelektualci u tumačenju Čedomira Čupića*, u: *Vaspitanje i obrazovanje: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, str. 119–125, br. 2–2024. Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2024.

Jovović, Z. *Demokratska tranzicija u Mađarskoj*, u: *Politički život: časopis za analizu politike*, str. 47–65, Br. 17/2019. Beograd, Centar za demokratiju, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2019.

Jovović, Z. *Tranzicija u sjenci nasljeđa post-totalitarizma i problemi demokratske konsolidacije: slučaj bugarsko društvo*, u: *Politički život: časopis za analizu politike*, str. 73–86, br. 20/2021. Beograd, Centar za demokratiju, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2021.

Jovović, Z. *Vaspitanje i obrazovanje iz nedemokratskih političkih režima i demokratskog političkog režima*, u: *Vaspitanje i obrazovanje: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, str. 13–36, br. 1–2024. Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2024.

Jovović, Z. *Vaspitanje i obrazovanje iz političkih partija i partijskog sistema*, u: *Vaspitanje i obrazovanje: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, str. 31–48, br. 3–2024. Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2024.

Jovović, Z. *Negotiating Model of Democratic Transition: The Case of Poland*, in: *Journal of „Iran and Central Eurasia Studies“*, pp. 55–74, Vol. 5–2022. Iran, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Enghelab Ave, 2022.

Jovović, R. Z. *From Authoritarianism to Democracy in Poland – Catholic church, the Union Movement Solidarity and the History of Democratic Change*, in: *International „Annals of Social Sciences and Perspective“*, Vol. 4, No. 2(2023). Pakistan, The Women University Multan, 2023.

Jovović, Z. *Tranzicija iz nedemokratskog u demokratski poredak: slučaj – Rumunija*, u: *Medijski dijalozi: časopis za istraživanje medija i društva*, str. 165–188, Br. 35/2020. Podgorica, Istraživački medijski centar, 2020.

Jovović, Z. *Demokratska tranzicija u Rusiji (SSSR)*, u: *Istorijski zapisi*, str. 63–80, br. 3–4/2025. Podgorica, Istorijski institut Univerziteta Crne Gore, 2025.

Jovović, Z. *Svjetski sistem: kriza liberalne demokratije*, u: *Medijski dijalozi: časopis za istraživanje medija i društva*, str. 37–49, br. 36/2020. Podgorica, Istraživački medijski centar, 2020.

Jovović, Z. *Demokratska tranzicija u Južnoj i Istočnoj Evropi* (doktorska disertacija). Nikšić, Filozofski fakultet, 2025.

Kavan, Z., Palouš, M. *Democracy in the Czech Republic*, in: Mary Kaldor (ed.): *Democratization in Central and Eastern Europe*. London, Pinter, 1999.

Linc, H., Stepan, A. *Demokratska tranzicija i konsolidacija*. Beograd, Filip Višnjić, 1998.

Milardović, A. *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*. Zagreb, Centar za politološka istraživanja, 2006.

Verderosa, A. *After the Split: Slovakia, Czech Republic and the Path to Democratic Consolidation*. Osteuropa-Institut der Freien Universität Berlin; Arbeitsbereich Politik und Gesellschaft; Herausgeber: Klaus Segbers; Redaktion: Kristina Klinkforth, 60/2007.

Vidojević, Z. *Tranzicija, restauracija i neototalitarizam*. Beograd, Institut društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja, 1997.

Zoran R. JOVOVIĆ

TODDLED REVOLUTION AND TODDLED DIVORCE: FROM CZECHOSLOVAKIA TO THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA

Summary

The transition from a non-democratic to a democratic political regime in Czechoslovakia was completed in 1990. Then an agreement was reached on the political procedures for reaching an elected government. The government comes to power directly on the basis of free and secret elections. The government has the power to create a new democratic policy. The executive, legislative and judicial powers created by democracy do not have to share power with other bodies by law. „A plush or gentle divorce“ followed near the end of 1992. As the name suggests, he „played out“ completely peacefully. The reason is the crystal clear ethnic division and the instability of strained relations, conflicts over the division of territory. The main political forces in the federal parliament completely calmly agreed to absolutely accept the 2:1 formula for the division of the Czechoslovak state. The only person who opposed or opposed the split was the „plush leader“, the last president of the Czechoslovak (and the first president of the Czech) society, Vaclav Havel. Given that there was no longer a mutual veto, he answered to both the Prime Minister of the Czech Society (Klaus) and the Prime Minister of the Slovak Society (Mečiar). In the 2025 elections, in the Czech Republic, ANO – the right-wing populist political party – won. The same happened in the 2021 elections – ANO won. The same was true in 2017. The Czech Social Democratic Party won in 2013 and 2010. In the 2006 parliamentary elections, the Civic Democratic Party won. In the parliamentary elections of 2023, in Slovakia, the Left populist and socially conservative Direction won. 2020 – the party Ordinary People and Independents won – NOVA – Christian – Change from below. In 2016, the ruling left-populist party (Smjer) won. 2012 – Direction – Social Democracy won. In the 2010 elections, Direction – Social Democracy won. The same was the case in the 2006 parliamentary elections. Both

the Czech and Slovak societies are ranked as free societies: political rights are valued with 1, and civil rights with 2. Also, in both societies, the democratic transfer of power is a common thing today, which is ultimately the basis of every democratically organized society. They are members of the European Union and NATO.